

kor elismeréssel adózott a rendezőnek és a színésznek is azért az eredményért, amelyet a különböző nyelvet beszélő és különböző kultúrájú színházak tagjaiból megteremtett együttes egységesítésénél értek, és fölvezolta a színház előtt a kritika azokat a föladatokat is, amelyeket a szocializmus építése idején az ábrázoló művészet fejlesztésében meg kell oldania.

Nagyjából mindezt elmondhatnánk a második előadásról is, amikor Csehov »Ványa bácsiját« néztük végig a drámai színház színpadán.



Ennyi, amit egy rövid beszámoló összefoglal.

Az első látogatás így a drámai színháznak csupán az első lépéseiről adhat számot. A kezdetről, amely az egységesített jugoszláv művész színház gondolatát megvalósította, s ezzel műhelyt teremtett az új színházi játéktípus kiépítése számára. És ez a legfőbb vívmány, mert az együttesnek olyan eszközök állanak rendelkezésére, szellemi és anyagi eszközök, amelyeknek segítségével ma a színházkultúra legmagasabb csúcsa elérhető.

Ennek a kétségtelenül nagy műnek hatósugara ám nem csupán az ország színházi világát világítja be, hanem tovább lép annál, mert önmagán túl mutat és hisszük, ártterjed majd az irodalmi életre is. Itt, a drámai irodalom új korszakára gondolunk, melyet a felszabadulás nyitott és most a fejlődő és kibontakozásban levő színházi élet termékenyíti meg majd az alkotókat, hogy a színházi élet ujjászületését az új, nagy jugoszláv dráma megszületése kövesse.

Lévay Endre

MAJTÉNYI MIHÁLY NOVELLÁI

Majtényi Mihály régi tollforgatója a jugoszláviai magyar írásnak. Örömmel látjuk kötetét, amelyben — három kivétellel — felszabadulás után írt és megjelent írásait gyűjtötte egybe. Ezekről az írásokról egyszer, olvasásukkor már, külön külön megalkottuk véleményünket. Most, hogy kötetben foglalva látjuk viszont azokat, amelyeket a szerző érdemesnek tartott hosszabb irodalmi életre, illetőleg amelyekben összefoglalta majd három évi írói tevékenységének eredményét — most nem csak arra nyílik alkalmunk, hogy ezekről az írásokról el is mondjuk véleményünket, hanem módunkban van lemérni magának a szerzőnek egész írói magatartását is új társadalmi viszonyaink és az abból adódó írói feladatok szempontjából.

Majtényit, az írókat nem kell külön bemutatni jugoszláviai olvasóink. Ismert mesterségbeli kvalitásai egy csöppet sem fakultak. Minden írása régi elbeszélő készségről tesz tanúságot, sajátos humora továbbra is egészségesen buzog írásából néha találó szatírába torkollik. Az örökkön karlendítő »öt svábok« figurája például az »Ebek liarmincadóján« c. novellájában — amely egyébként a kötet egyik legjobb írása — chaplini képeket idéz. A »Fényképezik a falut« c. humoreszkiének irodalmi pályafutása és nagy közönségsikere is a rátermett humoristát dicséri. Az az érzésünk, hogy szerzőnk ebben a műfajban igen jelentőset tudna adni és ha egy megjelent könyv kritikájának keretei megengedik, hogy a szerző még meg nem írt könyvéről is beszéljünk, úgy már most meg kell mondanunk, hogy Majtényi volna hivatott arra, hogy irodalmunkat ilyen irányú munkával gazdagítsa.

Majtényi mesterségbeli művészetéhez tartozik még képcinek, hasonlatainak közvetlen és mégis különös, eredeti ízű színe és hangja. Leírásaiban, apró lélektani megfigyeléseiben mindig felfedez valamit a számmunkra, amit eddig alig vettünk tudomásul, jöhetet már egy életen át a kezünk ügyében van vagy életünk összetevő része. Jó emberismerő, jó pszichológus, de csak a kisémbert ismeri, helyesebben a kispolgárt. Ez egyben a gyöngéje is. Majtényinál alapjában véve mindenki kispolgár, még korunk hősei: a rohammunkások, traktoristák, a parasztság úttörői, a népbizottság titkára, az újtó és mai életünk többi éharcosai is. Ezzel természetesen korántsem akarjuk azt mondani, hogy ezek között nincsen kispolgári lelkületű ember. Van, talán több a kelletnél. Az írónak azonban, amikor a valósághoz nyúl, nem lehet az a feladata, hogy a kivételt rajzolja meg hőscében. Vagy ha igen, akkor ezt úgy kell megtennie, hogy a kivételeiből egyuttal ráismerjünk ennek pozitív ellentétére: a tipikusra. A valóságot hamisítjuk meg, ha a kivétel csak egy pillanatra is tipusként hat. Sajnos Majtényi úgynevezett pozitív alakjai tipusként hatnak, amikor kispolgároknak rajzolja őket. Az az érzésünk, hogy a szerzőnek kevés az élményanyaga az új emberről, legalább is kevés volt, amikor a szobaforgó írásokat írta. Toffforgató ember ma nem ülhet és élhet szobában, amikor odakint a munka hadszínterén egészen valószínűtlen események történnek, és az emberek mentalitása, gondolkodása egyik napról a másikra megváltozik. Majtényi világosan látja, mi történik körülöttünk, miben élünk és hová visz az utunk. Mindezt a legpozitívebb értelemben. Látják ezt figurái is, de a szerző szoba-távlatából. Nem egy helyen mint pld. az »Egy, kettő... egy, kettő...« c. írásában hősei egyszerűen, világosan mindenki számára érthetően elmondják és átélik a nagy igazságokat, csak *nem tipikusan*. Hiányzik belőlük épen az, ami szemléletüket és cselekedetüket megkülönbözteti a kispolgártól.

Majtényi könnyen elkerülhetné írásai egyrészt ezt az alapvető hibáját, ha mélyebbre hatolna és lehetőleg a helyszínen: a gyárakban, az autó-úton, népfőnt konferenciákon stb. figyelné meg fejlődésünk egyes mozzanatait. A »Farkast a szőréről« c. novellában megeleveníti a hajnali utazás, ködös, álmos, szinte értelmet homályosító hangulatát. De a kulákok, akit le akart lépézní ebben az írásában, elnagyolta. A felszínen mozgott, mert nem ismeri eléggé a kulák lényegét. Nem tudja, hogy milyen szívósan, elkeseredetten harcol a zsíros paraszt azért ami volt és az ellen, ami van. Amit mindebből meglát, az csak halvány, úgyszólván »sajtó-vetülete« a valóságnak. Aki a buzabeszolgáltatás csatája idején vagy a földosztáskor a falun élt, az másként látta és látja a kulákokot. Hogy a partizán-életet nem ismeri, azt nem róhatjuk fel a szerzőnek, de annál inkább felróhatjuk, hogy erről novellát írt. Ennek az írásnak soraiból csak a szerző jóindulata árad felénk: időszerű akart lenni, valami »vonalas« dolgot akart írni. Minden más egyéb hamis benne. Nélkülözi a hitelességet. Hasonló az eset az »Az alagút« c. előbeszélésével is.

Ugyanebből a becsületes szándékból fakad Majtényi egy-két írásának egy másik hibája is. A novellisztikus formát és művészi eszközt néha didaktikus publicisztikával keveri. A »Kulák« és a »Háromszor is tilos« c. írásokat azzal végzi, hogy megmagyarázza (ő, a szerző), hogy miben különbözik a széles néprétegek önkéntes munkája a kuluktól, vagy hogy ma szabadon ünnepeljük a munka májusi ünnepét. Véleményünk szerint ha mindez nem tűnik ki a novellisztikusan megírt írásból, akkor fölösleges odaírni, mert az írás ettől nem lesz jobb, ha meg kitűnik, akkor megint csak felesleges, mert az írás ettől csak rosszabb lehet. A mondanivaló-

nak szervesen kell kinőni az alkotásból. Amint a mű nem beszél önmagáért és magyarázni kell, akkor értéke már problematikussá válik.

Komoly hibája még szerzőnknek, hogy könnyű irodalmi hatások kedvéért kész elsiklani komoly társadalmi problémák felett. A »kuluk« születését például olyan idiókusan és tréfásan írja le, ami már több mint felületesség. Általában, a gondosság és elmélyülés hiánya sok helyen érződik. Témái több figyelmet érdemelnének, néhol szinte mostohán bánik velük és vétkezik írói lelkiismerete ellen, amikor — bármilyen könnyű hangot használ is megírásukban — nem melyül el bennük. Ezeket a hibákat könnyen elkerülhette volna, hiszen ugyanebben a kötetben találkozunk a gondos kidolgozás példáival is. A könnyű hang és pongyolaság nem azonos dolgok. Ezt Majtényi is jól tudja.

A »Májusfa« legértékesebb írásait kétségtelenül azok a novellák tesszük, amelyekben a szerző közelebb van a figurához, ahol írásművészetének eszközeivel, közvetlen lelkiélményeken alapuló témát dolgoz fel, ahol a tárgyismerete fölytán alkalma volt a mélybe hatolni. Ilyenek az »Fekék harmincadján«, »Póznák« és az »Erkély« és a »Magvetés«. Itt mindenütt, maguk a kisemberek szólalnak meg. Itt nem kendőzi őket a szerző rohammunkásokká, politikai élharcosokká stb. Ezekben az írásokban a becsületesen gondolkozó kisembereken keresztül sokkal jobban sikerül megfestenie azt a világot, amelyben rohammunkások élnek, amelyben minden gazdasági és társadalmi jelenség átértékelődött, mint közvetlenül magán az élmunkáson, vagy parasztságunk új vagy régi, de épen az új viszonyok okozta változások miatt kellőképp nem ismert alakjaín keresztül. Itt már a hitelesség szele csap meg. A mondanivaló kerek, marokrafogott. Itt mindenki az ami, itt az írásművészet hiteles jellemeket és életviszonyokat tükröz vissza. Ezekben az írásokban sikerült komoly irodalmi magaslaton kifejezni könyvének tulajdonképeni mondanivalóját: a nagyidőknek nemcsak nagy hősei vannak; a korszakot jellemző hősi tettek mellett ott van a nagyidők millió kis embere, a maga apró, ha nem is hősi, de jószándékú tetteivel. A »Májusfa« szerzője azokban az írásaiban ad művészi, kerek egészet, ahol azt írja le, hogy hogyan tükröződnek vissza ennek a hősi világnak epohális tettei a becsületes, lelkiismeretesen dolgozó kisember világában.

Majtényitől — valljuk be — nem is várhatunk forradalmi realizmust. Egyénisége, eddigi életpályája, a kispolgári adottságok határt szabnak írói szemléletének, írói magatartásának és írói eszközeinek. Ezekben a határokon belül azonban igen pozitíven hathat, Majtényinek a kispolgár társadalmi mozgását kell figyelemmel kísérnie: neveltségessé tenni, vagy éles szatírával ütni a kispolgár ingadozását, fonák magatartását, buta lúzódozását és indokolatlan félelmét az új valóságtól, felfedezni, leírni és bemutatni a nyitott szemmel járó, bizakodó, az élet értelmét megtaláló, az új valóságba beilleszkedő dolgozó kisembert. A »Májusfa« szerzője hivatott tollú írója ennek a világnak, de nagyon óvatosan kell kiválasztania alakjait, munkáinak tárgyát, nehogy sajátos irodalmi hangja, irodalmi prizmájának különleges színeképei diszsonáns hangot és képet adjanak a valóságról.

Majtényi humoros vénájáról már beszéltünk. Kimondottan humoros írása négy van a kötetben, illetőleg négy sorolható ide. (»A kalauz sapkája«, »Múzeumőr«, Fényképezik a falut« és a »Konferencia«). A »Fényképezik a falut« a legkerekebb és legegészségesebb humorú. Ez írás komoly értékű humoreszk. »A kalauz sapkája« jellemző állapotot ír le. Ilj és Petrofi meglátás. Kár hogy megírásában hevenyészett. Ugyancsak Ilj és Petrofi témát nagyvált el a szerző a »Konferencia« megírásában. Ezt az

írást folyóiratban való megjelenése óta némiképp megfejelte, de sokkal alaposabb javítást kellett volna eszközölni rajta. A »Múzeumőr« hangja eredeti, Poe-t és Karinthyt egyszerre juttatja eszünkbe. Hibája, hogy túlságosan összebonyolította a témát, ami azután kiesik a kezéből.

A kötetben három régi, a felszabadulás előtt írt és megjelent írással is találkozunk. Ezek bizonyára a kötet teljessége miatt kerültek be, helyesebben a kötet *terjedelmének* teljessége miatt. Más ok nem igen teszi indokoltá ezeknek a témájukban idejüket mult írásoknak közlését. A »Csecsetkáék szerencséséjé«-ben ellágyultan könnyezik a vagyonukat elherdáló kispolgár felett; »A falábú Tatár András« c. novellájában azt sem tudjuk mit akar mondani. Érzik ratja 1937, a novella évszáma, amikor nem mindig azért írtak novellát, mert volt mit írni, hanem mert esetleg jól megfizették az avatott tollú ember írását, »Az áruló«-ban pedig, anélkül, hogy bármilyen problémát is látna a dologban, szentvelelenül írja meg az osztályát eláruló lumpenproletárt. Rokonszenvesebb lett volna, ha a kötet sajtó alá rendezése előtt a szerző újabb írásokról gondoskodott volna, annál is inkább, mert Majtényi Mihály ma már rendelkezik azokkal a szempontokkal, hogy maga is kritikusan ítélje meg mondanivalóit.

Mindent összevéve, a kötet műfajban és értékben tarkaságot mutat. Ez semmiesetre sem válik előnyére a könyvnek. Mégis, a »Májusfa« nyeresége a jugoszláviai magyar irodalomnak. Erre a könyvre méltán figyelhetnek fel határainkon túl is. Majtényi azok közé a kevesek közé tartozik, akiket bátran nevezhetünk írónak, még hozzá jó írónak és már a mi íróknak. Ez azonban kötelez. Jugoszláviában különösen, Majtényi Mihály megmutatja ebben a kötetében, hogy van szeme, és lelke ahhoz, hogy meglássa, meghallja, megérezze és tudomásul vegye, hogy mi történik ebben az országban. Majtényi rendelkezik irodalmi eszközökkel és tehetséggel is, hogy mindazt, ami történik és aminek történnie kell, művészi formákba öntse. A »Májusfa« szerzőjétől még sokat várunk és sokat is fogunk kapni, ha végleg megtalálja témakörét és műfaját.

A Jugoszláviai Magyar Kulturszövetség könyvkiadó osztálya szép munkát végzett a »Májusfa« gondos technikai kiadásával. A művészi címlapot Dezelics Beriszláv rajzolta. A Kulturszövetség ezzel a kiadványával is megmutatta, hogy a vidékiesség nem elkerülhetetlen rossz, hanem csak izlés és gondosság kérdése.

Hok Rezső

»A harc az újért és haladásért, a renyhesség és nemtörődömség, az emberek tudatában megbűjt tőkés csökevények ellen nemcsak a gazdasági életben szükséges, az anyagi javak termelésének terén, hanem kulturális, világnézeti téren is.« (Leonov M.)